

Світліковська О. А.,

старший лаборант кафедри англійської філології
Волинського національного університету імені Лесі Українки

КОРЕЛЯЦІЯ ВЕРБАЛЬНИХ ТА НЕВЕРБАЛЬНИХ ЗАСОБІВ В АНГЛОМОВНИХ МАС-МЕДІЙНИХ МУЛЬТИМОДАЛЬНИХ ТЕКСТАХ

Анотація. Стаття присвячена виявленню та аналізу вербальних та невербальних елементів у сучасних англо-мовних мас-медійних текстах та їх інтерпретації крізь валоративну призму американського та британського етносів. Проаналізований теоретичний матеріал, що сфокусований на нових екстралінгвальних парадигмах текстотворення та текстосприйняття. З'ясовано, що в процесі становлення текстових парадигм науковці почергово підкреслюють, що вербальний складник є основним, на відміну від невербального. На основі наявних дефініцій тексту сформульоване власне трактування поняття «текст», де останній постає як одиниця, що використовується в комунікативно-прагматичних цілях учасниками спілкування. Правильність сприйняття тексту залежить не лише від вербальних та невербальних одиниць, але й від комунікативного фону (реалії, культура, звичаї, ціннісні етнічні домінанти), на основі якого здійснюється текстотворення та інтерпретація. Аналіз ілюстративного матеріалу дає підстави стверджувати, що невербальні компоненти сучасних англо-мовних мас-медійних текстів можуть виконувати дублюючу, доповнюючу, а іноді і суперечливу вербальному компоненту функцію. З'ясовано, що ілюстрації мають потужний семантичний потенціал і є валоративними під час декодування лінгвального складника, оскільки є джерелом валоративних конотацій. Корпус зібраних прикладів уможливив висновок, що вербальний та невербальні компоненти доповнюють один одного або залежать один від одного. Встановлено, що і для гомогенного вербального, і для мультимодального текстів характерні такі текстові категорії, як цілісність та зв'язність. Типи взаємозв'язку компонентів у мультимодальному тексті обмежуються частковою та повною кореляціями. Зазначено, що нульовий тип кореляції не стосується мультимодальних текстів взагалі, оскільки передбачає наявність лише вербального компонента.

Ключові слова: екстралінгвальний компонент, вербальні елементи, невербальні елементи, семіотично ускладнені тексти, типи кореляції.

Постановка проблеми. Перехід до нової наукової парадигми в лінгвістиці XXI ст. має за мету всебічне дослідження мови та її зв'язку з кодами інших семіотичних систем, у тому числі й невербальних. У світі новітніх лінгвістичних розвідок зростає інтерес до невербальних засобів писемної комунікації, які мають потужний прагматичний потенціал. Об'єктом дослідження лінгвістики тексту дедалі частіше стають семіотично ускладнені тексти. О.Є. Анісімова на позначення таких текстів використовує термін «креолізовані тексти», в структурі яких поряд із вербальними досліджують іконічні елементи, а також елементи інших семіотичних систем [1, 3].

З огляду на те, що реалізація комунікативних потреб у сучасному світі виходить за межі тексту як вербального феномена і заради отримання цілісної картини варто враховувати й невербальні ознаки та фактори, які впливають на текстотворення та текстосприйняття, видається доцільним сфокусувати увагу на кореляції елементів мультимодальних текстів та їх інтерпретації. До останніх зарахуємо англо-мовні мас-медійні тексти з ілюстративним компонентом, який може виконувати дублюючу, доповнюючу, а іноді і суперечливу вербальному складнику функцію.

Метою статті є виявлення та аналіз супровідних невербальних елементів у сучасних англо-мовних мас-медійних текстах та їх інтерпретація крізь валоративну призму американського та британського етносів. Для досягнення поставленої мети нам потрібно розв'язати такі завдання:

- теоретично обґрунтувати підходи до трактування тексту та ключових парадигм текстознавства з урахуванням як вербальних, так і невербальних компонентів;
- розглянути типи кореляції вербальних та невербальних компонентів як складників англо-мовних мультимодальних мас-медійних текстів;
- проілюструвати типи мультимодальних текстів та визначити відношення між вербальними та невербальними компонентами.

Виклад основного матеріалу. Дослідження лінгвістики тексту бере початок з кінця 60-х рр. XX століття, однак і досі немає загальноприйнятої усталеної дефініції цього поняття. Неоднозначність трактування та різноманітність теоретичних парадигм залежать від наукових підходів до його аналізу (граматичного, семантичного, прагматичного, комунікативно-орієнтованого, когнітивного тощо) [2; 11]. Полівекторність феномена тексту передбачає багатоаспектність його характеристик. Текст розглядають з урахуванням інформаційного параметра (текст – це інформаційна єдність), його психолінгвістичного складника (текст – це продукт мовленнєво-мисленнєвої діяльності суб'єкта), прагматичного потенціалу (текст – матеріал для сприйняття та інтерпретації), його структури, мовленнєвої організації та стилістичного забарвлення [1; 9]. Однак варто зазначити, що текст не складається з речень, а реалізується в них. Так, С.О. Гончарова та І.П. Шишкіна схильні розглядати текст як завершено, але інтенційно відкрити лінійну послідовність мовленнєвих знаків, що виражаються графічним (письмовим) або звуковим (усним) способами. Семантико-сміслова взаємодія останніх створює композиційну єдність, яка реалізується в лексико-граматичних відношеннях між окремими елементами структури. В основу тексту покладена комунікативно-

прагматична стратегія, що реалізується через систему мовленнєвих та контекстуальних сигналів, які породжують адекватну реакцію адресата [3; 8].

Визначенням «текст – це вербальна форма мовленнєво-мисленнєвої діяльності адресанта, який взаємодіє з адресатом» послуговується О.О. Леонтьєв у своїй праці «Мова, мовлення та мовленнєва діяльність» [4, с. 27]. В.В. Богданов услід за Л.В. Щербою розглядає текст як мовний матеріал у звуковій, графічній або електронній презентації, зафіксований за допомогою письма (фонографічного або ідеографічного) [5, с. 5–6]. У наукових працях М.К. Бисималієва, М.Я. Димарського, В.П. Конечької, О.С. Кубрякової, О.Й. Шейгал, В.В. Красних, І.С. Шевченко, О.І. Морозової текст постає як результат процесу мовленнєвого продукування, що має завершено і зафіксовану форми. Але будь-який текст може бути реалізацією кількох, подекуди конкуруючих та антагоністичних дискурсів [6, с. 27]. У комунікативному ракурсі текст – це концептуально зумовлений та комунікативно зорієнтований мовленнєвий витвір, якому притаманна інформативно-сміслова та прагматична сутність [7, с. 104]. Серед множинності визначень актуальним залишається трактування Н.С. Валгіної: текст – це динамічна одиниця вищого порядку, якій притаманна зв'язність та цілісність в інформативному, структурному та комунікативному планах [8, с. 5].

Уточнюючи вищесказане, ще раз зауважимо, що для розуміння окремого тексту важливими є не лише мовні одиниці та правила їх зв'язку між собою, але й зовнішні немовні, щодо тексту, мовленнєві структури та знаки. Так, існують ситуації комунікативної взаємодії, коли поряд із вербальним текстом маємо текст візуального характеру (картинки, карикатури, плакати), що утворюють змістово-сміслову єдність, інтерпретація якої залежить від правильної інтерпретації як вербальної частини, так і наявних візуальних зображень. Така комунікативна взаємодія свідчить про візуалізовану інтертекстуальність [2, с. 99].

Лінгвістична текстова парадигма пройшла кілька етапів у процесі свого становлення: від аналізу правил з'єднання речень, висловлювань у надфразовій єдності, складні синтаксичні цілі, абзаци – до когнітивно орієнтованого аналізу, де в центрі уваги постають процеси породження та сприйняття тексту [2, с. 14]. Бачимо, що, досліджуючи текст, науковці у своїх визначеннях почергово підкреслюють як основну одну з багатьох його характеристик. Беручи до уваги вищесказане, пропонуємо власне трактування цього лінгвістичного феномена. Текст – це одиниця екстралінгвального рівня, що використовується в комунікативно-прагматичних цілях учасниками процесу спілкування. Правильність сприйняття тексту залежить не лише від вербальних та невербальних одиниць, але й від комунікативного фону (реалії, культура, звичаї, ціннісні етнічні доміанти), на основі якого здійснюється текстотворення та інтерпретація. У деяких текстах паралінгвальні елементи не є суттєвими у плані їхнього змісту і забезпечують лише візуальну форму тексту, в інших такі засоби беруть участь у змістотворенні та є важливими для правильного декодування та інтерпретації семіотично ускладнених текстів. Комунікативно-прагматичні норми останніх зумовлюють високі вимоги до комунікативної компетенції учасників спілкування: синтетичне сприйняття тексту; вміння кодувати/декодувати інформацію, виражену вербальними та невербальними знаками; наявність естетичного смаку [1, с. 10]. Між вербальною та невербальною

частинами, значення яких інтегрується та набуває складного змісту, встановлюються такі кореляції:

1) кореляція взаємодоповнення – коли невербальний (зображальний) компонент зрозумілий і може існувати без вербального, який його описує і дублює;

2) кореляція взаємозалежності – коли зображальний компонент залежить від вербальних коментарів, які визначають його правильну інтерпретацію і виконують основну функцію [1, с. 12].

Залежно від типу мультимодального тексту зображення, як важливий його компонент, має функційне навантаження і визначає вид комунікації. Розглянемо, для прикладу, текст, де вербальний та невербальний компоненти виконуватимуть взаємодоповнюючу функцію і є не залежними один від одного.

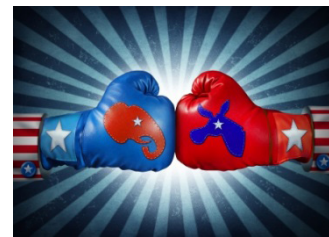

Рис. 1 [9]

Ілюстративний (невербальний компонент тексту) виступає потужним зоровим подразником, який привертає увагу адресата, та свідчить про його готовність вступити в комунікативний контакт з адресантом. Також в основі зображення лежить інформація, для правильного декодування якої необхідні фонові знання про американську етнокультуру та її основні валоративні складники. Міцно стиснуті кулаки в боксерських рукавицях свідчать про готовність до боротьби та виконують експресивну функцію, впливаючи на емоції адресата. Символи лідируючих американських партій, забарвлені в яскраві кольори національного прапора, роблять картинку помітною і полегшують її зорове сприйняття. Незважаючи на індивідуальні особливості сприйняття кольорів, доведено порівняну стійкість емоційних реакцій на них. Так, червоний колір збуджує, блакитний – заспокоює. Використання таких кольорів у цьому прикладі свідчить про необхідність «балансу» на політичній арені США: *“American election campaign fighting for the vote of the United States presidential and government seat. Former Vice President Joe Biden has secured enough Electoral College votes to unseat President Donald Trump”*. Як бачимо, вербальний компонент дублює значення невербального, що свідчить про їх змістовність та незалежність один від одного. Однак лише вербальна частина дає змогу зрозуміти, про які саме вибори йде мова. Саме лінгвальний компонент конкретизує деталі процесу та поіменно називає його учасників.

Наступний приклад є демонстрацією взаємозалежності вербального та невербального компонентів. Символічна функція цього зображення полягає в його призначенні чуттєво сприймати національні британські образи, поняття та ідеї. Це зображення пов'язане з конкретним текстом і не є обмеженим у своїй інтерпретації. Як відомо, прапор є однією із найпотужніших валоративних доміант кожного етносу. Зображення британського прапора зі слідами попелу, ніби врятованого від вогню чи обпаленого на полі бою, виконує потужну експресивну функцію. Однак без вербальної частини складно достеменно

зрозуміти точну інтенцію автора. У статті, яку супроводжує рисунок 2, йдеться про бажання Шотландії відділитися від Королівства. Реалізація цього задуму спричинила б крах Об'єднаного Королівства, а значить, і крах його національних символів. *“Emotionally, the shock would be profound. The integration of 300 years could not be sawn through without huge pain, on both sides. If leaving the EU was like a parting from an extended family of second cousins, this would feel like the disintegration of the ancestral home”*. Такий поворот подій – це не лише ризик втратити автентичність для Об'єднаного Королівства, але й ризик для Шотландії, пов'язаний із побудовою власної самостійної держави.

Таким чином, зображення є прикладом кореляції взаємозалежності та виконує супровідну ілюстративну функцію.

Рис. 2 [10]

Варто зазначити, що з позиції комунікантів мультимодальний текст не надто відрізняється від гомогенного вербального тексту. Їм обом притаманні такі текстові категорії, як цілісність (*cohesion*) та зв'язність (*coherence*). Услід за О.Є. Анісімовою розуміємо цілісність як єдність тексту, його здатність існувати в комунікації, як внутрішньо та зовнішньо організоване ціле. Зв'язність тексту полягає у формальному та смисловому зв'язку його частин. Цілісність мультимодального тексту задається комунікативно-когнітивною установкою адресанта і спільною темою, яка розкривається як вербальними, так і невербальними засобами [1, с. 17]. Б. Карлаваріс розрізняє 4 типи ілюстрацій у тексті:

- 1) домінуючі ілюстрації, які констатують текст;
- 2) рівноцінні ілюстрації, які використовують у текстах, де певна частина інформації передається виключно зображеннями;
- 3) супровідні ілюстрації, які використовують у тексті з метою доповнення та пояснення вербальної частини;
- 4) декоративні ілюстрації, які слугують прикрасою тексту та виконують естетичну функцію [11].

Отже, зображення виконують різні функційні ролі в організації та інтерпретації тексту. Зважаючи на характер зв'язку вербальної та невербальної частин тексту, О.Є. Анісімова виділяє 3 основні групи текстів із різними типами кореляції вербальних та невербальних складників.

1. Тексти з нульовою кореляцією складників, де зображувальний елемент відсутній і неважливий для їхньої організації.

2. Тексти з частковою кореляцією складників, де вербальна частина порівняно автономна від зображення. Зображальний компонент супроводжує вербальну частину і є факультативним елементом в організації тексту.

3. Тексти з повною кореляцією складників – вербальна частина в таких текстах апелює до зображення, яке виступає як обов'язковий елемент тексту [1, с. 15].

У номенклатуру досліджуваного нами матеріалу включимо лише тексти з частковою та повною кореляцією вербальних та невербальних складників. Розглянемо приклади, які демонструють ці типи мультимодальних текстів.

Рис. 3 [12]

Так, рисунок 3 та стаття до нього в британському журналі *The Economist*, яку він доповнює, слугують прикладом тексту з повною кореляцією вербальних та невербальних складників. Як бачимо, вербальний та невербальний компоненти позначають різні предмети та ситуації, які тісно пов'язані між собою асоціативно. Вербальний компонент висвітлює британський уряд, репутація якого запламована коронавірусною кризою: *“As Britons were getting together to amuse themselves and infect each other, Europe was shutting down. Borders were closing, public gatherings being banned.”* Вербальний компонент уточнює, що йдеться про матч із регбі, який відбувся 7 березня 2020 року в Лондоні в розпал пандемії. Серед 81 000 глядачів був присутній і прем'єр-міністр Великої Британії Борис Джонсон. Декодування невербальної інформації відбувається з урахуванням лінгвокультурних особливостей та національного колориту. Так, консервативні британці засудили таке нехтування владою здоров'ям та життям людей у час, коли «Європа зачинилася» і шукала шляхи боротьби з вірусом. Зображення прапора асоціативно збагачує вербальну частину, однак без неї може отримати різні інтерпретації. Білі плями на прапорі символізують засудження дій уряду значною частиною британського суспільства, для якого прапор є втіленням духовної сили, переконань, предметом гордості, паплюжити який ніхто не має права. Так само британці не дозволять нехтувати безпекою пересічних громадян заради чиєїсь розваги. Навіть якщо розважатися хочуть члени провладної верхівки.

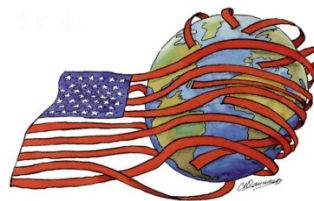

Рис. 4 [13]

На наступному рисунку пропонуємо розглянути невербальний елемент як складник тексту з повною кореляцією вербальних та невербальних складників. Вербальний складник заперечує ідею, що американська військова міць є запорукою порядку світового масштабу. Автор підсилює вербальний компонент ілюстрацією, де смуги (*“stripes”*) американського прапора огортають глобус, що трактуємо як потенційні можливості впливу Америки контролювати світову арену. Однак те, що ці «пута» на рисунку розв'язані, характеризує США як *“the most*

moral country in the world based on the most moral principles in the world. ... The idea that the United States – or more specifically American military power – is the bulwark of international ‘order’ is one of the essential tenets of the propaganda system that has accompanied America’s transformation into the ‘indispensable nation’ since World War II. America’s actions in the world, unlike Russia or China for example, are always driven by moral and benign purposes, or at least have an ability to produce benign consequences even when they aren’t”. Відмова американської армії бомбардувати Сирію за часів президенства Б. Обами викликала шквал гнівних коментарів. Оскільки більшість американців вважають, що світ має відчувати військову міць США і визнавати беззаперечне лідерство. Вони твердо переконані, що наміри Америки завжди високоморальні та благі і не здатні спричинити негативних наслідків, навіть якщо йдеться про військове втручання. Так, насправді відмова Америки від її мілітаристської залежності не перетворила б світ на мирну утопію, але знизилася власна самооцінка американців.

Висновки. Аналізуючи невербальні складники, які супроводжують сучасні англомовні мас-медійні тексти, зазначимо, що вони можуть набувати різного конотативного значення та виконувати різні функції. До основних зарахуємо супровідну, домінуючу, доповнюючу та декоративну функції. З огляду на те, що в процесі декодування мультимодального тексту важливими є фонові знання адресата, в номенклатурі наших невербальних засобів переважають екстралінгвальні тексти з валоративними імпліцитними складниками. Типи зв’язку вербального та невербального елементів таких текстів обмежуються повною та частковою кореляціями. Тексти з нульовою кореляцією не розглядаються в цій статті, оскільки їх правильне декодування ґрунтується на розумінні лише вербального складника. Фонові знання про культурні та ціннісні етнічні домінанти відіграють важливу роль у декодуванні інформації текстів як із частковою, так і з повною кореляцією. Однак варто зауважити, що для правильного та повного розуміння останніх такі знання є вкрай необхідними як для адресанта, так і для адресата.

Література:

1. Анисимова Е.Е. Лингвистика текста и межкультурная коммуникация (на материале креолизованных текстов) : Учеб. пособие для студ. фак. иностр. яз. вузов. Москва : Издательский центр «Академия», 2003. 128 с.
2. Чернявская В.Е. Лингвистика дискурса. Москва : ЛЕНАНД, 2014. 200 с.
3. Гончарова Е.А., Шишкина И.П. Интерпретация текста. Немецкий язык. Москва : Высшая школа, 2005. 368 с.
4. Леонтьев А.А. Язык, речь, речевая деятельность. Москва : Просвещение, 1969. 214 с.
5. Богданов В.В. Текст и текстовое общение. Санкт-Петербург : Изд-во СПб ун-та, 1993. 250 с.
6. Kress, G.R., & van Leeuwen, T. Reading Images : The Grammar of Visual Design. London : Routledge, 1996

7. Болотнова Н.С. Филологический анализ текста : учеб. пособие. 4-е изд. Москва : Флинта : Наука, 2009. 520 с.
8. Валгина Н.С. Теория текста : Учебное пособие. Москва : Логос, 2004. 280 с.
9. 123 RF. URL: https://www.123rf.com/photo_15975785_american-election-campaign-fight-as-republican-versus-democrat-as-two-boxing-gloves-with-the-elephant.html (дата звернення : 17.12.2020).
10. *Prospect*. Scottish independence: what would it mean for the rest of the UK? URL: <https://www.prospectmagazine.co.uk/politics/philip-rycroft-scottish-independence-rest-of-uk> (дата звернення : 17.12.2020).
11. Karlavaris B. Semiotische Aspekte bei der Illustration von Schulbüchern. Didaktische Typographie. Leipzig, 1984. S. 213–223.
12. *The Economist*. Britain has the wrong government for the COVID crisis URL: <https://www.economist.com/leaders/2020/06/18/britain-has-the-wrong-government-for-the-covid-crisis> (дата звернення : 17.12.2020).
13. *Ceasefire*. Notes from the Margins. URL: <https://ceasefiremagazine.co.uk/goodbye-uncle-sam/> (дата звернення : 17.12.2020).

Svitlikovska O. Correlation of verbal and non-verbal elements in the English mass media multimodal texts

Summary. The article is devoted to the identification and analysis of verbal and non-verbal elements in the modern English mass media texts and their valuative interpretation in American and British ethnic groups. Theoretical material, that focus on the new extralinguistic paradigm of text creation and text understanding is analyzed. It was found that in the process of the text paradigm formation, scientists emphasize that the verbal component is primary as compared to the nonverbal one. The own definition of the text is formulated based on the existing linguistic approaches to the phenomenon. Thus, text is a unit of extralinguistic level, used for the communicative and pragmatic purposes of the participants of communication. It is possible to affirm that the correct understanding of the text depends not only on its verbal and nonverbal components, but also on the communicative background (realias, culture, customs, and valuative ethnic dominants). Text creation and text understanding is carried out on the basis of this background.

The analyzed illustrative material shows that the nonverbal components of the modern English mass media texts can perform duplicating, complementary, and sometimes contradictory functions.

The illustrations have the powerful semantic potential and are important for decoding of the lingual component as they serve as a source of valuative connotations. It is possible to conclude that the verbal and nonverbal components complement each other or depend on each other.

It has been established that the heterogeneous multimodal text as well as the homogeneous verbal one is characterized by such text categories as cohesion and coherence. The types of interrelation of components in multimodal text are limited by complete and partial correlations. Zero correlation texts are not multimodal texts as they contain only a verbal component.

Key words: extralinguistic component, verbal elements, nonverbal elements, semiotically complicated texts, types of correlation.